

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Uudenlaista kuullun ymmärtämistä ylioppilastutkinnon kielikokeissa

Anna von Zansen (2019) tutki soveltavan kielitieteen väitöskirjassaan kuvan ja videon merkitystä ylioppilastutkinnon kuullun ymmärtämisen kokeissa. Tutkimuksen aihe on Suomessa ajankohtainen ja kielten opetuksen ja digitaalisten tehtävien laadinnan kannalta tärkeä, sillä ylioppilastutkinnon kokeet muutettiin tietokoneella suoritettaviksi vuosien 2016–2019 aikana. Digitaalinen ylioppilaskoe mahdollistaa monipuolisten visuaalisten aineistojen sisällyttämisen kokeeseen. Videon ja kuvien lisääminen onkin teoriassa perusteltua, mutta tutkimusta tarvitaan teorian soveltamiseksi käytäntöön.

Julkaistu: 11. helmikuuta 2020 | Kirjoittanut: Anna von Zansen

Ylioppilastutkinto kehittyy jatkuvasti

Kuva 1. Väitöskirjan kansikuva. Kuvittaja: Matteus Pentti

Ylioppilastutkinnolla on pitkät perinteet, ja vuonna 1852 tutkinto kiinnitettiin ensimmäistä kertaa lukion opetussuunnitelmaan. Nykyään ylioppilastutkinto on lukion päättötutkinto, jolla mitataan lukiossa saavutettuja tietoja, taitoja ja kypsyyttä. (YTL 2019.) Ylioppilastutkinnon kielikokeet ovat ns. high stakes -kokeita eli niillä on painoarvoa opiskelijan elämässä, sillä ylioppilastutkintoa hyödynnetään yhä enemmän korkeakouluihin hakeuduttaessa. Lisäksi ylioppilaskokeen tiedetään vaikuttavan esimerkiksi lukion opetuskäytäntöihin ja oppimateriaalien laadintaan. Kokeiden merkittävyyden takia niin ylioppilaskokeiden laadintaan, toimeenpanoon kuin uudistamiseen pitäisi kiinnittää erityistä huomiota ja huolellisuutta.

Kuullun ymmärtämistä on ylioppilastutkinnon kielikokeissa mitattu 1970-luvulta lähtien. Alkuaikoina opettaja toisti kielikokeiden äänitteet luokkahuoneen etuosasta ns. avokelanauhurilla ja sittemmin CD-soittimella. Ennen digitaalista ylioppilastutkintoa kysymykset painettiin paperivihkoihin ja niihin vastattiin erillisellä vastauslomakkeella. Nykyään kukin opiskelija vastaa kielikokeen kuuntelutehtäviin omalla tietokoneellaan, kuulokkeet korvillaan.

Kuullunymmärtämiskokeelle ei tarvita enää erillistä koepäivää, sillä kuuntelu tapahtuu osana muun kokeen suorittamista. Vieraan kielen puheen ymmärtämisen testaamisessa oleellisin parannus on mahdollisuus sisällyttää kuuntelukokeisiin visuaalista materiaalia, kuten kuvia ja videota. Tämä tuo kuuntelukoetta lähemmäs niitä aitoja vuorovaikutustilanteita, joissa käytämme kieltä, sillä arkielämän kuuntelutilanteissa näemme useimmiten puhujan eleet, ilmeet ja liikkeet sekä ympäristöön liittyvät vihjeet.

Käsitys kielestä laajenee ja monipuolistuu

Digitaalisen ylioppilastutkinnon lisäksi toinen lähtökohta tutkimukselleni oli nykyinen opetussuunnitelma (LOPS 2015), joka otettiin käyttöön lukioissa elokuussa 2016. Opetussuunnitelmat ohjaavat kielten opetusta sekä oppimateriaalien ja ylioppilaskokeiden laadintaa. Nykyisessä opetussuunnitelmassa kielitaito jaetaan aiemmasta perinteestä poiketen kolmeen osataitoon, nimittäin taitoon toimia vuorovaikutuksessa, taitoon tulkita tekstejä ja taitoon tuottaa tekstejä. Lisäksi siinä korostetaan monilukutaitoa, mikä nähdään kykynä tulkita, tuottaa ja arvottaa erilaisia tekstejä eri yhteyksissä. Laaja-alaisen tekstikäsitteilyn mukaan tekstit voivat kirjoitettujen sanojen lisäksi sisältää ääntä, kuvaa tai vaikkapa emojiä.

Tutkimuksen kielitaitokäsitys on peräisin Eurooppalaisesta viitekehyksestä (EVK 2003), joka on vaikuttanut suomalaiseen kielikasvatukseen laajalti. Käytännössä viitekehyksen (EVK 2003) kielitaitokäsitys näkyy opetussuunnitelmien (LOPS 2003, 2015) taitotasojatteluna. Viitekehyksen avulla voimme maasta, koulusta tai tutkinnosta riippumatta kuvata opiskelijan kielitaidon tasoa yhteisesti ymmärretyllä asteikolla. Viitekehyksessä perusasteikko sisältää kuusi porrasta, joita kielen oppija etenee alkeistasolta A1:stä ylöspäin. Tässä tutkimuksessa kuullun ymmärtämisen mittari laadittiin taitotasolle B1, mikä on lukion keskipitkän ruotsin tavoitteena opetussuunnitelmissa. Kun kuullun ymmärtäminen on taitotasolla B1, opiskelijat ymmärtävät selkeästi puhuttua kieltä, joka käsittelee arkielämää.

Tutkimusta tarvitaan teorian soveltamiseksi käytäntöön

Vaikka kuvien ja videon lisääminen kuullunymmärtämiskokeeseen on perusteltua, se ei kuitenkaan käytännössä ole yksinkertaista. Tarkalleen ei nimittäin tiedetä, miten laatia toimivia audiovisuaalista aineistoa sisältäviä high-stakes -kuuntelukokeita. Aihe on kiinnostanut kielitestaamisen asiantuntijoita kansainvälisesti 1980-luvulta lähtien, mutta tutkijat eivät tähän päivään mennessä ole päässeet yksimielisyyteen videon hyödyistä kuullun ymmärtämisen testaamisessa. Tarkalleen ei myöskään tiedetä, miten visuaalisuus muuttaa kuunteluun liittyviä

prosesseja. Opiskelijoiden valmiuksissa ja tavoissa prosessoida puheeseen liittyviä nonverbaalisia elementtejä on joka tapauksessa yksilökohtaisia eroja, mikä tuli esiin tässäkin väitöskirjatutkimuksessa.

Useimmat high stakes -kielikokeet eivät hyödynnä videota kuuntelutehtävissä. Yksi syy on se, ettei visuaalista tietoa nähdä kaikissa kokeissa osana kuullun ymmärtämisen taitoa. Toinen syy liittyy käytännön haasteisiin, joita usein seuraa videon lisäämisestä kuuntelukokeisiin. Nämä haasteet liittyvät esimerkiksi tekijänoikeuskysymyksiin, kustannuksiin ja tekniseen toteutukseen. Videon sijaan joissakin kielikokeissa hyödynnetään kuvia rikastuttamassa audiona kuultavia äänitteitä. Kuvat voivat tällöin esittää joko puhetilannetta, puhujaa tai havainnollistaa vaikkapa luennon aihetta.

Kuullunymmärtämiskokeen versioita kokeiltiin lukiolaisten kanssa

Väitöskirjassani merkittävää oli kielitaidon arvioinnin teorian, käytännön ja opiskelijoiden näkökulman yhdistäminen. Tutkin visuaalisen tuen (kuvat, video) vaikutuksia koesuoriutumiseen sekä kartoitin opiskelijoiden käsityksiä kuullun ymmärtämisestä. Tärkein tutkimusväline oli satunnaistettu vertaileva koeasetelma, jossa jaoin opiskelijat (n=157) satunnaisesti kolmeen eri ryhmään. Opiskelijat suorittivat ylioppilaskoetta mukailevasta kuullunymmärtämiskokeesta Moodlessa joko pelkkään audioon, audioon ja kuviin tai videoon perustuvan version. Koekysymykset koostuivat monivalintatehtävistä ja avoimista kysymyksistä, kuten ylioppilaskokeissa on tavallista. Ensin analysoin koesuoritukset modernin ja klassisen osioanalyysin sekä laadullisten menetelmien avulla. Tämän jälkeen tutkin mielenkiintoisiksi osoittautuneita koekysymyksiä ja lukiolaisten (n=3) kuuntelustrategioita yksityiskohtaisemmin ääneenajattelumenetelmän avulla. Näiden edellä mainittujen tutkimusmenetelmien lisäksi havainnoin koetilanteita (n=7), haastattelin opiskelijoita (n=4) ja kartoitin opiskelijoiden (n=144) näkemyksiä kyselyn avulla.

Laatimassani kuullunymmärtämiskokeessa oli seitsemän eri osaa, joista kukin sijaitsi omalla sivullaan. Koetehtävien aiheet nousivat opetussuunnitelmasta (LOPS 2015), ja tehtävät käsittelivät esimerkiksi opiskelua, vapaa-aikaa, asumista ja ympäristöä. Opiskelijat pitivät etenkin kehyskertomuksesta, jossa tutkijana kuljetin tarinaa eteenpäin aina osasta toiseen siirryttäessä. Haasteeksi tietokoneella suoritettavassa kuuntelukokeessa nousi kokeen asettelu ruudulla, sillä audiovisuaalinen aineisto jouduttiin sijoittamaan kysymysten yläpuolelle. Kielikokeissa yksittäisiä koekysymyksiä ja aineistoa on runsaasti, eikä kokeen esittäminen kannettavan tietokoneen näytöllä ole yksinkertaista. Ihannetilanteessa koekysymykset nähtäisiin videon rinnalla, eikä kysymysten lukeminen edellyttäisi scrollailua (näytön vierittämistä) tai eri ikkunoiden välillä liikkumista. Audiovisuaalisen kuullunymmärtämiskokeen laadinta tuokin ratkaistavaksi lukuisia käyttöliittymäsuunnitteluun, esteettömyyteen ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Videon ja kuvien lisääminen edellyttää harkintaa

Tutkimustulokset olivat linjassa useiden aiempien tutkimusten kanssa. Tässä tutkimuksessa opiskelijoiden kokonaissuorituksissa ei koeasetelmien välillä havaittu eroja, mikä johtunee siitä, että koekysymykset oli laadittu perinteisellä tavalla. Niihin vastaaminen oli mahdollista pelkän kuullun äänitteen perusteella. Tilanne olisi luultavasti toinen, mikäli koetehtävä suunniteltaisiin niin, että sen ratkaiseminen edellyttäisi kielellisten elementtien lisäksi nähtyjen elementtien (kuten ilmeiden ja keskustelutilanteen) hyödyntämistä. Sen sijaan muutaman yksittäisen koekysymyksen kohdalla havaittiin tilastollisesti merkitsevä riippuvuus suorituksen ja koeasetelman välillä. Näissä yksittäisissä koekysymyksissä visuaalisuus saattoi johtaa opiskelijoita harhaan tai kuormittaa opiskelijoita epätarkoituksenmukaisella tavalla.

Eroja opiskelijoiden ja koulujen välillä

Opiskelijoiden käsitysten tutkiminen osoitti, että lukiolaiset näkevät vieraan kielen kuullun ymmärtämisen monimutkaisena ja arkielämän viestintätilanteiden kannalta hyödyllisenä taitona. Opiskelijoiden mukaan kuullun ymmärtämistä harjoitellaan kuitenkin lukio-opetuksessa joskus vanhanaikaisesti ja opettajajohtoisesti. Vanhojen ylioppilaskokeiden avulla kuuntelun harjoittelu on yleistä. Koulujen varusteluissa ja opetusmenetelmissä havaittiin kuitenkin eroja.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, tämäkin tutkimus osoitti opiskelijoiden prosessoivan visuaalista tietoa eri tavoin. Yksilökohtaiset erot voivat johtua esimerkiksi yksilön persoonasta, taustasta ja aiemmista kuuntelukokemuksista. Tutkimuksessa huomasin myös, että osa opiskelijoista jättää visuaalisen tuen tietoisesti käyttämättä. Toiset puolestaan saattavat hyödyntää sitä automaattisesti, tiedostamattaan.

Videon hyödyt liittyvät opiskelijoiden mukaan nonverbaaliseen viestintään: ilmeiden, eleiden ja asiayhteyden näkeminen tukee ymmärtämistä. Opiskelijat kannattavat pääsääntöisesti videon sisällyttämistä kuullunymmärtämiskokeeseen, vaikka he kritisoivatkin äänitteitä ja tehtäviä, jollaisiin eivät olleet tottuneet lukio-opetuksessa. Koetehtävien tulisikin olla sellaisia, joita lukiossa on harjoiteltu. Tämä puolestaan tuo oman haasteensa kokeiden uudistamiseen. Toisaalta ylioppilaskokeen sisältö vaikuttaa lukion opetuskäytänteisiin: sitä harjoitellaan, mitä testataan. Siinä mielessä kuullun ymmärtämisen opettaminen muuttuu vasta ajanmukaistamalla ylioppilaskokeen kuuntelutehtäviä.

Tutkimuksen avulla etsitään yhteistä ymmärrystä

Näkökulmina väitöskirjassa ovat suomalaisen lukion kielikasvatuksen sisällöt, ylioppilastutkinnon reunaehdot, digitaalisen koeympäristön mahdollisuudet sekä lukiolaisten käsitykset. Tutkimukseni yhteiskunnallisena ja pedagogisena tavoitteena oli selvittää, millainen ylioppilastutkinnon kielikokeiden kaltaisen kuullunymmärtämiskokeen tulisi olla digitaalisessa koeympäristössä. Tutkimus pyrki myös ymmärtämään, mitä vieraan kielen kuullun ymmärtäminen oikeastaan tarkoittaa nykypäivänä.

Opetussuunnitelman, ylioppilaskokeen ja oppimateriaalien käsitykset kuullun ymmärtämisestä ovat joiltakin osin lähellä toisiaan ja joiltakin osin hyvin kaukana toisistaan. Opiskelijoiden käsitysten tuominen näiden rinnalle on arvokasta. Yhteistä ymmärrystä tarvitaan, jotta vieraan kielen kuuntelun harjoittelua ja testaamista voidaan Suomessa kehittää sopivin askelin haluttuun suuntaan. Lisäksi tutkimuksessa arvioin nykyisiä kuullun ymmärtämisen testauskäytänteitä ja annoin opetus- ja kulttuuriministeriölle, Opetushallitukselle, kielikokeen laatijoille, koulutuksen järjestäjille sekä kieltenopettajillesuosituksia opetuksen ja arvioinnin kehittämiseksi.

Tulevia mahdollisuuksia ylioppilastutkinnon kielikokeissa

Tämän väitöskirjan aiheen lisäksi teknologia tuo kielitaidon arviointiin muitakin mahdollisuuksia, joita ei vielä hyödynnetä suomalaisessa ylioppilaskokeessa. Ensinnäkin tulevaisuudessa kielikokeet voisivat mukautua opiskelijan kielitaidon perusteella. Yhden kaikille suunnatun kokeen sijaan kukin opiskelija saisi suorittaa itselleen sopivan haastavia tehtäviä. Lisäksi apuvälineitä, kuten sanakirjaa, voitaisiin hyödyntää joissakin kielikokeen tehtävissä. Myös suullisen kielitaidon mittaamista on toivottu ylioppilastutkintoon vuosikymmeniä. Ratkaisuna tähän voitaisiin hyödyntää nykYTEKNOLOGIAA: puheentunnistuksen avulla opiskelijan ääntämistä voitaisiin arvioida automaattisesti, kustannustehokkaasti ja yhteismitallisesti. Tämän lisäksi olisi tietysti hyödyllistä mitata opiskelijoiden suullista kielitaitoa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Edellisten esimerkkien lisäksi kokeesta saatava palaute voisi yhtä arvosanaa yksityiskohtaisemmin kuvata opiskelijan sen hetkisiä vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Osataidoittain annettavat arviot opiskelijan kielitaidosta voitaisiin myös linkittää Eurooppalaisen viitekehysten taitotasoihin, mikä parantaisi arvosanojen vertailtavuutta valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.

Anna von Zansen on opetusteknologiasta kiinnostunut saksan ja ruotsin kielen opettaja. Vuosina 2013–2016 hän työskenteli Ylioppilastutkintolautakunnan Digabi-projektissa, jolloin väitöskirjan aihe nousi kielikokeissa havaituista kehittämistarpeista. Väitöskirjan jälkeen von Zansen työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopiston DigiTala-hankkeessa, jossa kehitetään puheentunnistusta hyödyntäviä sovelluksia kielitaidon arviointiin.

Von Zansenin soveltavan kielitieteen väitöskirja ”Uudenlaista kuullun ymmärtämistä – Kuvan ja videon merkitys ylioppilastutkinnon kielikokeissa” on luettavissa verkkojulkaisuna osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7961-4> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7961-4>)

Lähteet

EVK (2003). Eurooppalainen viitekehys. Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys. Suom. Huttunen, I. & Jaakkola, H. Helsinki: SanomaPro.

Alkuperäisteos Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (2001). Council of Europe. Saatavissa: <https://rm.coe.int/1680459f97> (<https://rm.coe.int/1680459f97>) (15.1.2020)

LOPS (2003). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf) (15.1.2020)

LOPS (2015). Lukion opetussuunnitelmien perusteet 2015. Helsinki. Opetushallitus. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

(https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf) (15.1.2020)

YTL (2019). Ylioppilastutkintolautakunnan verkkosivut. Saatavissa:

<https://www.ylioppilastutkinto.fi/> (<https://www.ylioppilastutkinto.fi/>) (15.1.2020)

Artikkeliin viittaaminen

von Zansen, A. (2020). Uudenlaista kuullun ymmärtämistä ylioppilastutkinnon kielikokeissa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(1). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2020/uudenlaista-kuullun-ymmartamista-ylioppilastutkinnon-kielikokeissa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-helmikuu-2020/uudenlaista-kuullun-ymmartamista-ylioppilastutkinnon-kielikokeissa>)